

Celem niniejszego projektu jest wnikliwa analiza rozwoju idei stylu narodowego w dziewiętnastowiecznym Imperium Rosyjskim w połączeniu z usystematyzowaniem rosyjskiej myśli teoretyczno-architektonicznej. Szczególna uwaga skupiona zostanie na jej przedstawicielu, zarazem badaczu dawnej sztuki Grigoriju Grigorjewiczu Gagarinie (1810-1893): jego poglądach, postulatach i osiągnięciach artystycznych.

Analizując publikacje teoretyka można dostrzec dwa dominujące wątki: pierwszy związany jest ze wzmożonym dyskursem dotyczącym określenia nowego stylu narodowego w architekturze Imperium Rosyjskiego – Gagarin jako pierwszy podjął próbę sformułowania klarownych założeń teoretycznych nowego stylu tzw. rosyjsko-bizantyńskiego. Nie unikał zarazem konfrontacji sztuki rosyjskiej z kulturą zachodnioeuropejską i starał się wskazać związki między ewolucją konkretnych stylów a wzajemnym ich oddziaływaniem na siebie. Drugi, istotny wątek w jego piśmiennictwie odnosił się do dziedzictwa kulturowego Kaukazu, czyli ówczesnych południowych rubieży Imperium Rosyjskiego. Gagarin docenił architekturę przede wszystkim Gruzji do tego stopnia, że stawiał ją za wzór sztuki nieskażonej wpływami zewnętrznymi, zarazem wyrastającej ze starej tradycji. Gagarin studiował kulturę tych terenów, co widoczne jest w publikowanych przez niego albumach, ukazujących m.in. miejscowe stroje, sceny rodzajowe, broń czy też rzemiosło artystyczne. Poszukiwał też, zwłaszcza na początku swoich badań, widocznych wpływów Bizancjum na tradycję gruzińską i armeńską.

Planowane badania zatem dotyczyć będą zasadniczo zasygnalizowanej wyżej problematyki poszukiwania właściwego stylu narodowego w środowisku elit rosyjskich drugiej połowy XIX wieku, w kontekście napięcia związanego z wyborem między tradycją Wschodu i Zachodu. Konieczne jest przy tym przewyższenie tendencyjności w badaniach zarówno „rosyjskocentrycznych” jak i „europocentrycznych”, z powodu których dokonania i tradycja obu kręgów są wzajemnie ignorowane.

Rozpoznanie tych zagadnień na drodze kwerend archiwalnych, muzealnych oraz bibliotecznych przybliży odpowiedź na pytanie, które pod koniec XIX w. postawił Josef Strzygowski w odniesieniu do domniemanych źródeł sztuki antycznej: „Rzym, czy Wschód”? W przypadku wcześniejszych poszukiwań Gagarina chodziło o postulowane źródło idealnego wzoru dla rosyjskiej sztuki narodowej.

W wyniku działań zakreślonych powyżej powinny przynieść w efekcie m.in. zarysowanie charakteru poszukiwań stylu narodowego w Rosji na tle europejskim, uwzględnienie materiałów archiwalnych i dzieł autorstwa Gagarina zachowanych w Gruzji, których jak dotąd nikt nie uwzględnił, czy też wgląd w działalność i dyskurs dziewiętnastowiecznych architektów oraz teoretyków architektury w Imperium Rosyjskim tego czasu, praktycznie jak dotąd słabo lub zupełnie nierozpoznaną, zwłaszcza w odniesieniu do założeń programowych i ich realizacji w ośrodkach głównych i krainach peryferyjnych. Konieczne jest także zwrócenie uwagi na wpływ badacza na kształtowanie polityki Imperium Rosyjskiego w kontekście prowadzenia rusyfikacji obszarów zaanektowanych poprzez prace architektoniczno-artystyczne.

Szczególnie istotny jest fakt, iż nastąpi rozpoznanie biogramu artystyczno-naukowego Gagarina, który był modelowym przykładem uczonego arystokraty rosyjskiego w okresie apogeum rozwoju Imperium Rosyjskiego, co pozwoli zrozumieć mechanizmy kształtowania się nowych warstw oświeconych stanowiących łącznik między myślicielami oświecenia europejskiego, a kadrami uczelni państwowych nowoczesnej Europy. Tym samym zostanie ujawniony wkład Gagarina w usystematyzowanie wiedzy na temat kultur Kaukazu, ich chronologii i jej popularyzację poprzez regularnie publikowane tomy poświęcone architekturze, strojom, życiu codziennemu, wydawane w języku rosyjskim i francuskim, nie tylko w Rosji, ale i we Francji.